

رومي Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN : 2564 - 7903 • Yil / Year: 2023 • İlkbahar / Spring • Sayı / Issue : 11

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2023 – İlkbahar / Spring – Sayı / Issue: 11

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi | Journal of Islamic Studies

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

Kapsam | Scope: Dinî Araştırmalar, İslam Araştırmaları, Balkan Araştırmaları / Religious Studies, Islamic Studies, Balkan Studies

Periyot | Period: Yılda 2 Sayı (30 Nisan & 31 Ekim) / Biannual (30 April & 31 October)

Yayın Dili | Language Publication: Türkçe & İngilizce & Arapça & Arnavutça & Boşnakça / Turkish & English & Arabic & Albanian & Bosnian

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi Uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.
Rumeli Journal of Islamic Studies is a international peer-reviewed academic journal.

Yayıncı / Publisher

Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayıçı Yerleşkesi Edirne, TÜRKİYE

Amblem ve Kapak Tasarımı | Emblem and Cover Design

Dr. Ömer Kasım Kahya

Grafik Tasarım ve Mizanpaj | Graphic Design and Layout

Arş. Gör. Mücahit Karakaş

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Atıf 4.0 International License (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rumeli Journal of Islamic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC). Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazıların tüm içerik sorumluluğu yazarlarına aittir.

All the responsibility for the content of the papers published in Rumeli Journal of Islamic Studies belongs to the authors.

İletişim | Communication

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne- TÜRKİYE

Tel: 0 284 235 68 99 Fax: 0 284 235 08 87

rumelislam@trakya.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/rumeli>

<https://rumeli.trakya.edu.tr/>

RUMELİ
İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies
مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

SAHİBİ | OWNER

Trakya Üniversiteler Birliği İlahiyat Fakülteleri Adına

Prof. Dr. Ali Öztürk

Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

EDİTÖR | EDITOR IN CHIEF

Dr. İtir Rruğa

rrugailir@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YARDIMCI EDİTÖRLER | CO-EDITORS

Dr. Feim Gashi

feimgashi@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Yakup Bıyıkoğlu

ybiyikoglu@nku.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YAZI İŐLERİ MÜDÜRÜ | RESPONSIBLE MANAGER

Dr. İtir Rruğa

rrugailir@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

REDAKSİYON / REDACTION

Dr. Uğur Boran

ugurboran@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Enes Eryılmaz

enes.eryilmaz@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan

ztamdogan@klu.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Basım Tarihi / Printing Date

Nisan / April - 2023

<https://rumeli.trakya.edu.tr/> / <https://dergipark.org.tr/rumeli>

rumelislam@trakya.edu.tr [rumeliislam@rumeliislam](https://twitter.com/rumeliislam)

Araştırma Makaleleri / Articles

KOSOVA'DA TEFSİR ALANINDA YAPILAN ÇALIşMALAR ÜZERİNE GENEL BİR BAKIş

Geliş Tarihi : 5 Mart 2023
Kabul Tarihi : 5 Nisan 2023

Valmire BATATINA KRASNIQI*

Özet

Diğer Müslüman topluluklarında olduğu gibi, Kosova'daki Arnavut Müslüman halkı için de Kur'an-ı Kerim'in, diğer akademik veya edebi eserlere kıyasla en çok okunan kitap olduğu görölmektedir. Ayrıca Kur'an, Kosova'daki Arnavut Müslüman halkının en çok tercüme edip kendi dilinde olmasını arzu ettiği kitap sayılmaktadır. Dolayısıyla Kosovada'ki Arnavut araştırmacılar, Avrupa'da Kur'an ile ilgili çalışmalarını yakından izlemekte, hatta oryantalistlerle bazı konularda tartışma noktasına geldikleri bilinmektedir. Yıllar boyunca pek çok baskıya maruz kalmalarına rağmen Allah kelamının tefsirinde önemli adımlar atıp tefsir dahil birçok alanda tercüme ve çalışmalar yaparak büyük başarılar imza attıkları görölmektedir.

Bu araştırmada, tercüme ve çeşitli akademik çalışmalar, yayımlanmış literatür olmak üzere, Kosova'da son elli yıldan itibaren tefsir alanındaki akademik çalışmalara genel bir bakış sunulacaktır. Araştırma, Kosova İslam Birliği tarafından yayımlanan akademik dergilere dayalı bilimsel-akademik çalışmaların tercüme ve bu alanda yayımlanmış kitapların incelemesine dayanmaktadır. Bu çalışmalara ilişkin genel bilgilerin sunulmasından sonra, bunların yayımlandıkları yıllara göre sınıflandırılmasına yer verilerek içerikleri hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Din, Kur'an, Tefsir, Ulumu'l-Kur'an.

OVERVIEW OF STUDIES IN THE FIELD OF TAFSİR IN KOSOVO

Abstract

The Albanian people, like other Muslim nations consider the Quran as the most read book compared to other academic or literary books. The Holy Quran is also the book which Albanians have mostly focused on translating and using in their language. Albanian researchers have carefully followed academic studies about the Quran in Europe and they also have managed to hold debates with orientalists some of whose opinions they have considered unstable. They've been subjected to numerous oppressions over the years, despite this, they have made numerous efforts for the sake of religion and homeland. Although they've had extremely difficult experiences, they've made unforgettable steps in interpreting the word of God and achieved great success by translating and writing in many fields including that of tafsir.

In this study, an overview of academic works in the field of tafsir with special emphasis on Kosovo will be conducted, including translations and various academic studies and published literature. The research is based on the review of books published in this field, translations and examination of academic studies, published by the Islamic Community of Kosovo. After presenting the general knowledge on these studies, their distribution according to the fields and years in which they were published, making an overview about the content and method that characterize them.

Keywords: Kosovo, Religion, Qur'an, Tafsir, Ulumu'l-Qur'an.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Prishtina Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, e-posta: Valmire.Batatina@fsi.edu.net, ORCID ID orcid.org/0000-0001-8216-169X, DOI: 10.53336/rumeli.1260409.

İntihal: Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Krasniqi Batatina, Valmire. "Kosova'da Tefsir Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Genel Bir Bakış". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* / 11 (Nisan 2023): 22-40. <https://doi.org/10.53336/rumeli.1260409>.

Copyright © CC BY-NC 4.0

Giriş

Kur'an, tüm insanlığa bir rahmet ve yol gösterici olarak indirilmiştir. Bu gerçeğe birlikte bir yandan tüm Müslümanların ana dilinin Arapça olmadığı ve Arapça bilip Kur'an mesajlarını öğrenmek isteyenler göz önüne alındığında, Kur'an meallerinin yazılması ve Kur'an'ın tefsir edilmesi yerinde bir faaliyet ve gerekli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır.

Kosova'daki Arnavut milleti İslam dinini kabul etmenin yanı sıra ona son derece saygı gösterip bu dini en iyi şekilde anlayabilmek için de çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bunlar arasında şüphesiz en önemlisi Kur'an meali ve tefsiri çalışmalarıdır.

Kutsiyete önem veren Kosova'daki Arnavut milleti, kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'i anlayıp uygulamaya koymak için Arapça dilini bilmeyi önemsemişlerdir. Fakat herkesin Kur'an dili Arapça'yı öğrenmesi imkansız bir durum olduğundan tercüme yoluna başvurulmuştur. Kaynaklara göre ilk Kur'an tercümesi Farsça diline olmuştur.¹ Bazı rivayetlerde bu tercüme işlemi Hz. Peygamber dönemine kadar götürülmektedir. Kur'an'ın bütün olarak Farsça'ya ilk tercümesi ise Samanîler devrinde (875-999), hükümdar Mansur b. Nûh'un (hükümlerliği 961-976) buyruğu üzerine Buhara'da yapılmış ve bu tercümede Taberî'nin hacimli Kur'an Tefsiri esas alınmıştır.² Bu tercüme herhangi bir ek açıklamaya yer vermeksizin kelime kelime yapılan bir tercümedir. Kur'an-ı Kerim'in Arnavutça'ya ilk kısmî tercümesi ise Arnavut edebiyatının büyük düşünürü ve şairi Naim Fraşiri'nin³ 1894 yılında Bükreş'te yayımlanan eseri "Mesime/Derser" in "Thelbi I Kur'anit/Kur'an'ın Özü" adlı bölümüdür.⁴

Kur'an-ı Kerim'in 1984 yılında 878 sayfadan oluşan Arnavutça'ya ilk tam tercümesi ise Kosovalı akademisyen Feti Mehdiu'ya ait olduğu bilinmektedir.⁵ Bu tercüme 1985 yılında Kosova İslam Birliği tarafından "Kur'an-i" şeklinde isimle neşredilmiştir. Bahsi geçen tercümeden 3 yıl sonra Kosovalı akademisyen Şerif Ahmeti tarafından başka bir Kur'an tercümesi yapılmıştır.⁶ Bu tercüme Arnavut halkı arasında Arnavutça Kur'an mealinin en yaygın tercümesi olarak tanınmış; Kosova İslam Birliği tarafından 1988 yılında "Kur'an-i, përkthim me komentim në gjuhën shqipe/ Arnavutça Tefsirli Kur'an Tercümesi" ismiyle yayımlanmıştır.

1. Kosova'da Arnavut Dilinde İslamî Yayıncılık (1971-2022)

Kosova'daki tercüme ve Arnavut akademisyenler ile muhalifleri arasında gerçekleşen diyalog ve tartışmalar değerlendirildiğinde; Kosova'da Kur'an ile ilgili tercümelere ve araştırmalara ilgi duyulduğu ve aynı zamanda Kosova'da İslam düşünce felsefesinde de bir hareketlilik olduğu söylenebilir. İslamî yayıncılığa dair çalışmalara,

¹ Aysu Ata, *Türkçe İlk Kur'an tercümesi-Karahanlı Türkçesi*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004), 34.

² Ata, *Türkçe İlk Kur'an tercümesi-Karahanlı Türkçesi*, 30; Emek Üşenmez, "Türkçe İlk Kur'an Tercümesi ve Tercümedeki İslâmî Terimlerin Türkçe Karşılıkları Üzerine", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1/4, (2006), 89.

³ Hayatı hakkında bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fraciri-naim>

⁴ Nexhat İbrahimi, *Dimensione Kur'anore*, (Priştine: Logos- A Yayınevi, 2003), 44; Liridon Kadriu, *Historia e Përkthimit të Disa Pjesëve të Kur'anit në Gjuhën Shqipe*, (Priştine: Logos Yayınevi, 2008), 30.

⁵ *Kur'an-i*, çev. Feti Mehdiu, (Priştine: Kosova İslam Birliği, 1985); 12; Qazim Qazimi, *Hyrje në Shkëncat e Kur'anit*, (Priştine: Alauddin Medresesi Yayınevi, 1993), 136.

⁶ Qazimi, *Hyrje në Shkëncat e Kur'anit*, 138.

Kosova İslam Birliği tarafından yayımlanan İslamî akademik-bilimsel dergilerde ve bu alanda farklı zamanlarda yayımlanan çeşitli kitaplarda rastlanılmaktadır. Fakat yapılan tüm bu çalışmaları ve tercümeleri bir araya toplayan özel bir çalışma bulunmamakla birlikte, kısmen farklı dergilerde veya çeşitli kitaplarda yayımlanan makaleler ve bilimsel yazılar da mevcuttur.

Kosova'da Arnavut dilinde yayıncılıkta en öne çıkan isim hiç şüphesiz Şerif Ahmeti'dir.⁷ Ahmeti, Arnavutça İslamî yayıncılığın temellerini atmanın yanı sıra, yirmi yıl boyunca onu yönlendirdiği, geliştirdiği ve kanalize ettiği söylenebilir. Ahmeti'nin çalışmaları arasında "Edukata Islame/Din Eğitimi" ilmi dergisinde yayımladığı ve ağırlıklı olarak kısa sûreler ve bazı âyetlerin tematik tefsirleri olan otuz iki adet çalışmasını özellikle zikretmek gerekir. Bunlardan örnek olarak şunları sayabiliriz:

*Asr Sûresi'nin Tefsiri,*⁸

*Fatiha Sûresi'nin Tefsiri,*⁹

*İhlas Sûresi'nin Tefsiri,*¹⁰

*Kevser Sûresi'nin Tefsiri,*¹¹

*Kadir Sûresi'nin Tefsiri,*¹²

*Zilzal Sûresi'nin Tefsiri.*¹³

Ahmeti, sûreleri bir bütün olarak tefsir etmenin yanı sıra Kur'an'ın çeşitli âyetlerini tefsir etmede de kıymetli bir yazar olarak bilinmektedir. Örneğin aşağıdaki âyet tefsirleri bu kabildendir:

*Âl-i İmrân Sûresi'nin 19. âyetinin tefsiri,*¹⁴

*Bakara Sûresi'nin 201. âyetinin tefsiri,*¹⁵

*Nahl Sûresi'nin 90. âyetinin tefsiri,*¹⁶

*Zâriyât Sûresi'nin 56-58 âyetinin tefsiri,*¹⁷

*Hucurât Sûresi'nin 13. âyetinin tefsiri,*¹⁸

*Ankebût Sûresi'nin 45. âyetinin tefsiri,*¹⁹

*Cum'a Sûresi'nin 9-11. âyetlerinin tefsiri,*²⁰

⁷ Hayatı hakkında bkz. Ramadan Shkodra, "Kontributi i H. Sherif Ahmetit Në Publicistikën Islame Në Gjuhën Shqipe Në Kosovë", *Yıl Dönümü Sempozyumu*, ed. Sabri Bajgora, (Priştine: Kosova İslam Birliği Yayınları, Nisan, 2009), 13.

⁸ Sherif Ahmeti, "Komentimi i sures vel Asri", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 2, (1971), 3.

⁹ Ahmeti, "Komentimi i sures el-Fatiha", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 3, (1971), 8.

¹⁰ Ahmeti, "Komentimi i sures İhlas", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 5, (1972), 3.

¹¹ Ahmeti, "Komentimi i sures Kevther", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 15-16, (1976), 3.

¹² Ahmeti, "Komentimi i Sures el-Kadër", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 27, (1980) 13.

¹³ Ahmeti, "Komentimi i Sures Zilzal", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 41-42, (1985), 3.

¹⁴ Ahmeti, "Komentimi i ajetit 19 të sures Ali Imran", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 4, (1972), 3.

¹⁵ Ahmeti, "Komentimi i ajetit 201 të sures Bekare", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 6, (1973), 3.

¹⁶ Ahmeti, "Komentimi i ajetit 90 të sures Nahl", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 8, (1973), 3.

¹⁷ Ahmeti, "Komentimi i ajeteve 56-58 të sures edh-Dharijat", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 9-10, (1974), 3.

¹⁸ Ahmeti, "Komentimi i ajetit 13 të Sures Huxhurat", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 12-13, (1974), 3.

¹⁹ Ahmeti, "Komentimi i ajetit 45 të Sures Ankebut", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 14, (1975), 3.

²⁰ Ahmeti, "Komentimi i ajeteve 9-11 të Sures Xhuma", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 17, (1976), 3.

*Bakara Sûresi'nin 109. âyetinin tefsiri,*²¹

*Nahl Sûresi'nin 78. âyetinin tefsiri.*²²

Ahmeti, çeşitli zorluklara rağmen bir halkın entelektüel ve kültürel gelişimi için yazılı edebiyatın önemini farkında olup meslekî ve entelektüel birikimi sayesinde okuyucularına İslamî ahlâkı, akaid, İslam tarihi, tefsir gibi ilimlerin yanı sıra kültürel, sosyal ve bilimsel nitelikte farklı konularda çalışmalar sunmayı de başarmıştır. Dolayısıyla Arnavut İslamî yayıncılığın temellerini atmayı ve -sadece Kosova'da değil, pek çok bölgede- İslamî yayıncılığın başarılı bir şekilde gelişmesini başarmıştır. Ahmeti, işlediği konuları analitik bir şekilde, temiz ve anlaşılır bir dil kullanarak toplumun her kesimine hitap edecek şekilde işlemiştir. Asıl ve zor olduğu kadar zamanın gereği olarak olan bu görevi Ahmeti, duyarlılık ve şevkle yerine getirmiştir.

“Edukata Islame/Din Eğitimi” dergisinde Ahmeti'nin yanı sıra İslamî yayıncılığın tefsir alanında tanınmış yazarlarından Sabri Bajgora, Haki Sherofi, Xhabir Hamiti, Lulzim Esati vb. müellifler de bulunmaktadır.

Kosova'da tefsir alanında yayıncılığa değerli katkılarda bulunan Sabri Bajgora'nın otuz yıl üst üste, farklı konu ve türlerde bir kısmı “Edukata Islame/ Din Eğitimi” ve “Dituria Islame/ İslam ilmi” dergilerinde olmak üzere çalışmaları yayımlanmıştır. Bunların arasında şunlar zikredilebilir:

Kadr Sûresi'nin Tefsiri,

Nebe Sûresi'nin Tefsiri (6 yazı),

*Nâziât Sûresi'nin Tefsiri (5 yazı).*²³

Bajgora'nın Tefsir ilminin menşei ve gelişiminden bahseden yazılarından ise şunları zikredebiliriz:

Resûlullah (s.a.s) zamanında Kur'an tefsiri.

Sahabe zamanında tefsir,

*Tâbiûn zamanında tefsir,*²⁴

Tefsirde İsrailiyyât (4 yazıyla),

İslam Hiziblerin Tefsirleri (4 yazıyla),

Çağdaş Tefsirleri (2 yazıyla),

*Felsefe Tefsiri v.b.*²⁵

“Dituria Islame/ İslam ilmi” dergisinde tefsir çeşitleri hakkında yayımladığı makaleleri, okuyucuya tefsir ilmi hakkında yeni bilgiler sunduğu için ayrı bir önem taşımaktadır. Bajgora'nın diğer tefsir çalışmalarında bazı önde gelen müfessirlerin biyografileri, eserleri ve katkıları hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Bunlar arasında şunlar sayılabilir:

*İmam Mâtürîdî ve tefsiri Te'vilâtü'l-Kur'an,*²⁶

²¹ Ahmeti, “Komentimi i ajetit 129 të Sures Bekare”, *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 18,(1976), 3.

²² Ahmeti, “Komentimi i ajetit 78 të Sures Nahl”, *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 44-45, (1986), 3.

²³ Sabri Bajgora, “Komentimi i ajetit 78 të Sures Nahl”, *Kosova İslam Birliği Dituria Islame Dergisi*, 125, 14; Ayrıca bkz.: *Dituria Islame*, 126-152.

²⁴ Bajgora, “Tefsiri i Kur'anit në kohën e Resulullahut (s.a.s.)”, *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 68- 69, (2002), 17; Ayrıca bkz. Bajgora, *Edukata Islame Dergisi*, 71, (2003) , 17.

²⁵ Bajgora, “ Tefsiret Aluzive”, *Kosova İslam Birliği Dituria Islame Dergisi*, 49, 4; Ayrıca bkz. Bajgora, *Edukata Islame*, 50, 51, 58, 113, 114.

*Muhammed Tâhir İbn Âşûr ve tefsiri et-Tahrîr ve 't-Tenvîr,*²⁷

*Vehbe ez-Zühaylî ve tefsiri et-Tefsiru 'l-Münîr,*²⁸

*Muhamed Mutevellî eş-Şa'râvî ve tefsiri – Havâturî Havle-l Kur'ân 'i-l'Kerîm.*²⁹

Yazdığı bir dizi orijinal makaleler ve Kosova'daki tefsir alanında katkısından dolayı Sabri Bajgora'nın yorumculuk ve yayıncılık alanında yoğun bir faaliyet geliştirdiğini söyleyemek mümkündür. Neticede Bajgora'nın Arnavutça tefsir yayıncılığına katkısının çok yönlü ve boyutlu olduğu görülmektedir.

2. Kosova'da Yayımlanan Tefsir Literatürü

Kosova'daki Arnavut araştırmacıların, Kur'ân'ın tefsir edilmesine çok önem verip bu hususta çeşitli teliflerde bulduklarını görmekteyiz. Bu çalışmalardan her biri kendi açısından ayrı bir önem taşıdığı için bu çalışmaları, üç başlık altında incelemek mümkündür:

2.1 Kısmi Kur'an Tercümeleri

Müslümanların temel kaynağı olan Kur'an üzerine yapılan çalışmalar ve tercümelerin, modern çalışmalarla paralel bir şekilde ilerlediği dikkat çekmektedir. Kosova'da Kur'an'a dair yapılan kısmi tercümeler bu türden olup bunlar arasında şunları sayabiliriz:

Emin Behrami ve iki yüz otuz dokuz sayfalık "*Përkhimi dhe Komentimi i el-Istiadhesë, el-Besmelesë dhe i Suretu'l-Fatihës / el-İstiâze, Besmele, Fatiha Sûresi Tercümesi ve Şerhi*" adlı eseri.³⁰ Müellif, bu çalışma aracılığıyla Arnavut okuyucuya, Hz. Muhammed'e (s.a.s) Allah tarafından vahyedilen ilk tam sûre olan ve İslam'ın temel konularına genel olarak değinen Fatiha Sûresi hakkında genel bilgi ve sûre hakkında yapılan çeşitli yorumları anlatmaktadır.

Yine Emin Behrami'ye ait olan ve altı yüz yirmi sayfadan oluşan *Përkhim dhe komentim krahasimtar i suras el-Bekarah në gjuhën shqipe (ajetet 1-39)/Bakara Sûresi'nin Arnavutça Tercümesi ve Karşılaştırmalı Tefsiri (1-39. âyetler)*" eseri.³¹

2.2. Kur'an Tefsirleri

Kosova'da tefsir alanında telif ve tercüme edilen Kur'an tefsir kitapları arasında şunlar zikredilebilir:

Seyyid Kutub, "*Nën Mbrojtjen e Kur'anit/Fi Zilâli'l-Kur'ân*": Selim Sulejmani tarafından Boşnakça'dan çevrilmiştir. 1. cilt (200 s.), 2. cilt (256 s.), 3. cilt (280 s.), 4. cilt (294 s.) olmak üzere dört ciltten oluşmaktadır.³² Eser, Kutub'un, Kur'anla ilgili tefsirini ve

²⁶ Bajgora, "İmam Maturidi dhe tefsiri i tij Te'vilatu'l-Kur'an", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 112, (2018), 4.

²⁷ Bajgora "Muhammed Tahir Ibn Ashur dhe tefsiri i tij et-Tahrir ve 't-Tenvir", *Edukata Islame, Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 113, (2018), 3.

²⁸ Bajgora "Vehbe ez-Zuhajli dhe Tefsiri i tij et-Tefsiru'l-Munir", *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 114, (2018), 7.

²⁹ Bajgora, "Muhamed Mutevellî esh-Sha'ravi dhe Tefsiri – Havatiri Havle-l Kur'an'i-l'Kerim", *Edukata Islame*, 115, (2019), 4; Ayrıca diğer çalışmalar için bkz. Bajgora, *Edukata Islame*, 116, (2019); *Edukata Islame*, 117, (2019); *Edukata Islame*, 119-120, (2020); *Edukata Islame*, 121, (2020); *Edukata Islame*, 122, (2020); *Edukata Islame*, 123, (2021); *Edukata Islame*, 124, (2021).

³⁰ Emin Behrami, *Përkhimi dhe Komentimi i el-Istiadhesë, el-Besmelesë dhe i Suretu'l-Fatihës*, (Prştine: Koha Yayınevi, 1998), 8.

³¹ Behrami, *Përkhim dhe komentim krahasimtar i suras el-Bekarah në gjuhën shqipe -ajetet 1-3-*, Vuçitın, 2018), 3-5.

³² Seyyid Kutub, *Nën mbrojtjen e Kur'anit*, çev. Selim Sulejmani, (Gilan: Drita Yayınevi, 1998), 13-23.

anlayışını ortaya koymakta olup onun en önemli ve en hacimli eseri kabul edilmekle birlikte tefsir alimleri tarafından dirayet/aklî Kur'an tefsirleri arasında sayılmaktadır. Ancak bu tefsirin edebî değerini esas alan bazı alimler onu edebiyat alanında önemli görmüş, bazıları da söz konusu tefsirde, çalışmanın önemi ve fedakarlığın teşvik edilmesi gibi yönleri itibara alarak dini ihya konusunda önemli bir eser kabul etmiştir. Aynı şekilde bu tefsir, sosyolojik açıdan en önemli Kur'an tefsiri olarak kabul edilip nispeten uzun Kur'an tefsirleri arasında yer almakta ve çoğunlukla altı bölüm halinde yayımlanmaktadır.

Arnavutça'ya özenle tercüme edilen bu eser, Kur'an'ın yorumlanması ve anlaşılmasında yeni bir ufuk açtığı için tefsir alanındaki Arnavutça bilimsel literatürü zenginleştirmiştir. Eserde izlenen metodoloji, zengin ve hacimli içeriği nedeniyle kütüphanelerin ve Arnavutça akademik-tefsir literatürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu da söylemek mümkündür.

Mustafa Mlivo, “*Kur'ani Përpara Shkencës dhe Civilizimit – Ekzgjizat e 250 Ajetëve Kuranore /Bilim ve Medeniyetten Önce Kur'an - 250 Kur'an âyetinin tefsiri*”: İngilizce'den Mimoza Sinani çevirmiştir ve üç yüz altmış sayfadan oluşmaktadır.³³ Müellif bu eserde modern çağdaki bilimsel keşifleri üzerinden Kur'an'ın mucize olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu bilimsel konuları anlatıp detaylandırmak için Kur'an âyetleri ile mukayese yaptığı görülmektedir. Yani eserde, Kur'an'da 1400 yıl önce bildirilmiş olan bilimsel bulguların, insanoğlu tarafından ancak 20. yüzyılın teknolojisi sayesinde keşfedildiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu eser, tefsir ilminin farklı bir bakış açısıyla anlaşılması için oldukça önemli olup kıymetli bilgilerle dolu olan bir eserdir. Ayrıca açıklayıcı ve tematik yanının yanı sıra tefsir alanında bilimsel çalışmayı da bünyesinde bulunduran bir eser sayılmaktadır. Eser, Arnavutça'ya düzgün, açık ve anlaşılır bir şekilde tercüme edilmesiyle birlikte Arnavutça akademik-tefsir literatürünü zenginleştirmesi ve okuyucularına, Kur'an-ı Kerim'de geçen bilimsel bilgiler sunması açısından Arnavutça İslamî literatürü arasında değerli bir kaynak olarak yer almaktadır.

Sabri Bajgora'nın iki yüz kırk iki sayfalık eseri “*Komentimi i Sures Jasin /Yasin Sûresi Şerhi*”:³⁴ Kosova İslam Birliği tarafından yayımlanmış olan bu eser hem yapısı hem de bakış açısı açısından önemlidir. Bu çalışmanın, Arnavut dilinde Yasin Sûresi hakkındaki en iyi kitap olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma, belirli alt başlıklara ayrılıp sekiz temel bölümden oluşmaktadır. Kitabın biçimsel yapısı bu şekilde olup tematik yapısı ise iki kısma ayrılmaktadır: Birinci kısım Yasin Sûresi'nin tefsirini içerirken ikinci kısımda sûrenin özellikleri, adı, inişi gibi ek bilgiler yer almaktadır. Tefsir bölümünün yedi kısma ayrılması ve sûre ile ilgili bilgilerin bir kısmının ayrı ayrı ele alınması ve her bir bölümün betimleyici ve tematik başlıklarla detaylandırılması, genel olarak bu kitabın özgünlüğünü ifade etmektedir.

Sabri Bajgora'a ait üç yüz yirmi iki sayfalık “*Komentimi i Sures El-Kehf /Kehf Sûresi'nin Şerhi*”:³⁵ Bu eser, okuyucularına Kehf Sûresi'nin değer ve önemini anlatmakla birlikte anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır. Söz konusu kitapta, müellifin de belirttiği gibi saf bir insan ruhunun oluşmasına özen gösterilmesi hedeflenmiştir. Müellif, bu eserde üç yüz

³³ Mustafa Mlivo, *Kur'ani përpara shkencës dhe civilizimit – egzgjizat e 250 ajetëve kuranore*, çev. Mimoza Sinani, (Priştine: Kosova İslam Birliği Yayınları, 2008), 17.

³⁴ Bajgora, *Komentimi i sures Jasin*, (Priştine: Kosova İslam Birliği Yayınları, 2014), 5.

³⁵ Bajgora, *Komentimi i sures el-Kehf*, (Priştine: Kosova İslam Birliği Yayınları, 2016), 13.

yıl boyunca mağarada barınan gençlerin ardından Hızır ve Hz. Musa, zenginlik imtihanı ile sınanma ve Hz. Zülkarneyn hadisesinden çıkan inceliklerden bahsetmektedir. Bu çalışmasında Bajgora, İbn Kesîr, Suyûtî, Şa‘râvî, Zehebî ve Râzî gibi müfessirlerin tefsirinden yararlanarak ilgili konuyu dinî, bilimsel ve sosyal açıdan ele almaktadır. Bu çalışma on iki temel bölümden oluşmakta ve her birine belirli alt bölümler eşlik etmektedir.

Jakup Çunaku’ya ai tiki yüz otuz bir sayfalık “*Tefsir (Komentimi i Disa Pjesëve Nga Kur’ani Famëlartë / Tefsir (Kur’an-ı Kerim’in Bazı Kısımlarının Tefsiri)*” adlı eseri:³⁶ Eser, Kur’an’ın bazı âyetlerini ele alıp yeni araştırmalar için büyük önem taşımaktadır. Okuyuculara/araştırmacılara ithaf edilen bu eser, iki kısma ayrılmıştır. Birinci bölümde tefsir ilminin önemi, tanımı ve bu ilmin teşekkülüne kadar geçirdiği dönemler üzerinde durulmuştur. Böylece kısa bir tefsir tarihi sunulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Kur’an-ı Kerim’den seçilmiş bazı âyetlerin tefsirleri ve tematik yönleri üzerinde durulmuştur. Eserde konuların açık ve anlaşılır bir şekilde işlenmesi, meşhur tefsirlere dayalı özlü tefsir olması ve zengin literatürden istifade edilmesi ona ayrı bir değer katmıştır.

Shefqet Krasniqi’ye ait olan ve 2013 yılında Priştine’de dört yüz beş sayfa halinde basılan “*Djaloshi më i bukur në botë (Koment i Sures Jusuf)/ Dünyanın En Güzel Çocuğu (Yûsuf Sûresi Şerhi)*”:³⁷ Bu eser, rivayet ve dirayet tefsirlerinden hareketle Yusuf Sûresi’nin şerhini içermektedir. Müellif, bu eseriyle okuyucularına fıkıh, hadis vb. hemen hemen bütün ilimlerin dayandığı Kur’an öğretileri hakkında bilgi vermektedir. Bazen müellifin açıklamalar esnasında ilimle meşgul olanlar yanında toplumun geneli için de bazı açıklamalara yer verdiği görülmektedir. Böylece söz konusu eserin Arnavutça tefsir literatürü açısından önemli bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür.

Shefqet Krasniqi’ye ait dört yüz bir sayfalık “*Banorët e Shpellës (Koment i Sures Kehf)/Mağara Sakinleri (Kehf Sûresi’nin Tefsiri)*”:³⁸ Bu çalışma Kehf Sûresi’nin tematik yorumunu içermektedir. Müellif, bu çalışmanın detaylandırılması sırasında önceki bilim adamlarının açıklamalarından bahsetmiş, o dönemin gençlerinin, özellikle mağarada yaşamaya karar veren erkek çocuklarının hayatını parlak bir şekilde göstermiştir. Ayrıca müellifin, “*Merjemja Gruaja më e Veqantë (Koment i Sures Merjem)/Meryem En Özel Kadın (Meryem Sûresi Şerhi)*”³⁹ adlı üç yüz elli üç sayfalık çalışması da bu sahada önemli eserler arasında yer almaktadır.

Shefqet Krasniqi’ye ai tolan dört yüz on beş sayfalık “*Komentimi i Sures Ta-Ha /Tâhâ Sûresi Şerhi*”:⁴⁰ Müellifin kullandığı dil ve üslup, yaşanan olayları kronolojik olarak sunması ve olayların her birini bölümlere ayırması bakımından eser, kıymetli bir kaynaktır. Bu eser, tanınmış müfessirlerinin önemli tefsirlerini bünyesinde barındırmakta ve eserde tefsirlerde Tâhâ sûresi ile ilgili yer alan açıklamalar, müellifin çalışmasının konusuna ve yapısına göre düzenlenmiştir.

Yine Shefqet Krasniqi’ye ait dört yüz otuz dokuz sayfalık “*Muhamedi Mëshirë për Njerëzimin (Koment i Kaptinës Enbija)/Hz. Muhammed İnsanlar İçin Bir Merhamet Sembolü*

³⁶ Jakup Çunaku, *Tefsir -Komentimi i Disa Pjesëve Nga Kur’ani Famëlartë-*, (Priştine: Alauddin Medresesi Yayınları, 2014) 7-13.

³⁷ Shefqet Krasniqi, *Djaloshi më i bukur në botë -Koment i sures Jusuf-*, (Priştine: Krenaria Yayınevi, 2013), 5.

³⁸ Krasniqi, *Banorët e shpellës -Koment i sures Kehf-*, (Priştine: Krenaria Yayınevi, 2014), 6.

³⁹ Krasniqi, *Merjemja Gruaja më e veqantë -Koment i sures Merjem -*, (Priştine: Krenaria Yayınevi, 2014), 8.

⁴⁰ Krasniqi, *Komentimi i sures Ta-Ha*, (Priştine: Krenaria Yayınevi, 2014), 4-7.

(*Enbiyâ Sûresi'nin Şehri*)”:⁴¹ Bu çalışmada, on altı peygamber hakkında bilgi verilmekte ve bu isimle yani peygamberler sûresi olarak adlandırılan Enbiyâ Sûresi'nin tefsirine yer verilmektedir. Müellif, âyet-i kerimelerin ışığında iman konusunda ve Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında önemli bilgilere yer vermektedir. Eser sade bir tefsir yapısında kaleme alınmış olup metnin içeriği okuyucu için oldukça anlaşılır haldedir. Kullanılan kaynak sayısı kadar içeriği de bu çalışmanın kalitesini ve önemini ortaya koymaktadır. Bu eserlerde akıcılık ve tutarlılık, analitik yorumla ve tüm okuyucular için zengin kullanımlarla karşılaşmaktayız. Yine müellifin bu türden üç yüz yetmiş yedi sayfalık “*Koment i Kaptinës Haxh/ Hac Sûresi'nin Şehri*”⁴² de bulunmaktadır.

Rashit Zylfiu'ya ait olan yüz doksan iki sayfalık “*Ajka e Kuptimit të Dhjetë Sureve të Fundit të Kur'anit/Kur'an'ın Son On Sûresinin Anlamının Özünü*”:⁴³ Bu eserde Kur'an-ı Kerim'in çeşitli sûreleri özetlenerek okuyucuya ilgili sûrenin tefsiri ve bilgisi sunulmaktadır. Araştırmada, çalışmanın konusu olan âyetlerin inme sebebi, anlamı ve verdiği ders ve mesajlar ele alınmaktadır. Bu çalışmada müellif, Taberî, İbn Kesîr, Suyûtî, Begavî, Şevkânî, Şinkitî gibi meşhur müfessirlerden faydalanmıştır. Ayrıca onların görüşlerine atıfta bulunarak kendi yorumlarına da yer vermiştir. Eser, son on sûre hakkında genel bilgi ve yorum içeren belirli alt bölümlerle birlikte on iki bölüm içermektedir.

Hajredin Hoxha'ya ait olan üç yüz yetmiş iki sayfalık “*Doktrinat e Tefsirit në Trojet Shqiptare në Kohën Bashkëkohore/Modern Döneme Ait Arnavut Âlimlerinin Tefsir Çalışmaları*”:⁴⁴ Eser, Arnavut memleketlerinde tefsir eğilimleri, hareketleri ve gelişmelerinin daha kapsamlı bir biçimde kavranmasına yönelik yapılan bir çalışmadır. Aynı zamanda bu çalışmada Müslüman âlimlerin buldukları sosyal, tarihî ve dinî şartlar çerçevesinde derlemiş oldukları ilmi çalışmalar ortaya koyulmaktadır.

Tefsirlerin Arnavutça'ya tam tercümelerine gelince, bunların sayısı azdır. Ancak son zamanlarda Arnavut araştırmacılar tarafından tefsirlerin Arnavutçaya çevrilmesine olan ilgi artmıştır. Şimdiye kadar şu tefsirler tamamen tercüme edilmiştir: İbn Kesîr'e ait olan “*Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*”⁴⁵ ve Nâsır es-Sa'dî'ye ait olan “*Teysîrû'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*”dır.⁴⁶

2.2. Kur'an ve Tefsir İlimleri, Tefsir Tarihi

Çağdaş gelişme ve eğilimlere bağlı olarak Kur'an ile ilgili soruları yeni bir biçimde hayata geçirme ihtiyacı dikkate alındığında, bu ihtiyaç Kosovalı Arnavut araştırmacılarını bir hazırlık eseri yazma veya tercüme etme konusunda teşvik etmekte, aynı zamanda bunları öğrenme sürecinde okuyucularına ve öğrencilerine sunmalarını sağlamaktadır. Bu konuda telif edilen bazı eserleri burada zikretmek gerekmektedir:

⁴¹ Krasniqi, *Muhamedi mëshirë për njerëzimin -Koment i kaptinës Enbija-*, (Priştine: Krenaria Yayinevi, 2018), 11.

⁴² Krasniqi, *Koment i kaptinës Haxh*, (Priştine: Krenaria Yayinevi, 2018).

⁴³ Rashit Zylfiu, *Ajka e kuptimit të dhjetë sureve të fundit të Kur'anit*, (Gilan: Gilan İslam Birliği Yayınları, 2015), 3.

⁴⁴ Hajredin Hoxha, *Modern Döneme Ait Arnavut Âlimlerinin Tefsir Çalışmaları*, (Mitroviça: Viprint Yayinevi, 2016), 4.

⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, çev. Bashkim Aliu, (İsviçre: İslami Gençlik Vakfı, v. I-VIII, 2007-2011), 5-12.

⁴⁶ Nâsır es-Sa'dî'nin Tefsiri, *Teysîrû'l-Kerîmi'r-rahmân fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, çev. Uthman Agolli, (el-Huda, v. I-IV, 2017).

Qazim Qazimi'ye ait olan yüz elli sayfalık “*Hyrje në Shkëncat e Kur'anit/ Kur'an İlimlerine Giriş*”:⁴⁷ Başta medrese öğrencileri olmak üzere diğer talebeler için de hazırlanan bu eser, Kosova'da Arnavutça dilinde kısa, kronolojik, öz eserlerden biri olması, vahyinden Kur'an ilimlerinin gelişmesine kadar Kur'an hakkında bilgiler içeren temel kaynaklar arasında yer alması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın başka bir özelliği de müellifin Kur'an ilimlerinin ana hatlarını, gelişmelerini, dönemlerini ve genel bilgilerini içeren bir çerçeve sunmayı başarmış olması ve tefsir alanında kendinden sonraki araştırmacılar ve çalışmalar için ana kaynak olmasıdır.

Enes Kariq'in iki yüz doksan beş sayfalık eserinin Rrustem Spahiu çevirisi “*Hyrje në Shkëncat e Tefsirit /Tefsir İlmine Giriş*”:⁴⁸ Boşnakça dilinden çevirilmiş olan bu çalışmada ulûmü'l-Kur'ân (Kur'an ilimleri) denilen ilimler ile ilgili çeşitli meseleler incelenmekte ve bilgiler sunulmaktadır. Söz konusu eserde, Zerkeşi'nin *el-Burhân* ve Suyûtî'nin *el-İtkân* adlı eserlerinden yararlanılarak kapsamlı ve ayrıntılı olarak işlenen önemli sayıda konu bulunmaktadır. Eserde, Subhî es-Sâlih'in *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde işlediği konulara özel bir önem verilmektedir. Bu eserlere ek olarak Ahmed Von Denffer'in *Ulum al-Quran* (Londra, 1983), Sâbûnî'nin *et-Tibyân*, Alford T. Velch'in *Ko'ran* gibi eserlerinden de istifade edilmiştir. Şu anda bu eser, Priştine İslami İlimler Fakültesinde zorunlu literatürün bir parçası olup belirli bazı alt bölümlerin eşlik ettiği yirmi temel bölüm işlenmektedir.

Qazim Qazimi'nin üç yüz otuz yedi sayfalık “*Njohuri mbu Kur'anin /Kur'an Üzerine Bilgiler*” adlı eseri.⁴⁹ Müellif, oryantalist çalışmalar da dahil olmak üzere çeşitli araştırmalardan yararlanmış olsa da bu eser, Kur'an ilimleri alanında giriş niteliği taşımakta ve sade bir dille bu konunun tam olarak ortaya konulmasına ve aydınlatılmasına yardımcı olmaktadır. Eser, Kur'an'ın indirilmesini ve Kur'an ilimlerini geniş bir şekilde ele almakta, alt bölümlerle birlikte on iki bölümden oluşmaktadır. Aynı zamanda bu alanda modern bir çalışmanın tüm özelliklerini taşımaktadır. Çünkü çalışma boyunca müellif, Kur'an ilimleri hakkında güncel ve faydalı gördüğü her şeyi sunmaktadır. Dolayısıyla eserde Kur'an'dan, semavi kitaplardan, vahiy olgusundan, Kur'an tarihinden, tefsir ilminin gelişiminden vb. konulardan bilgilere yer verilmektedir. Ayrıca Arnavutça'ya yapılan tercüme de dahil olmak üzere Kur'an'ın tercüme tarihi hakkında kısa bir bölüm bulunmaktadır. Söz konusu eser, hiç şüphesiz Kosova'da tefsir alanındaki bilimsel-İslamî faaliyet noktasında az da olsa boşluğu dolduran, yüksek ilmî değere sahip bir eserdir. Bu çalışma aynı zamanda müellifin eğitimsel, akademik ve bilimsel faaliyetlerdeki deneyimini de yansıtmaktadır.

Son zamanlarda Kosovalı Müslüman alimler tarafından tefsir ilmi üzerine başka pek çok çalışma daha ortaya konulmuştur. Bunlar:

Adnan Simnica'nın yüz seksen sekiz sayfalık “*Shkëncat e Kur'anit/ Kur'an İlimleri*” adlı eseri.⁵⁰ Priştine'de Alauddin Lisesi tarafından yayınlanan bu eser, müellifin titizlikle okuyucuya Kur'an ilimleri hakkında bilgi vermesi nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Simnica, klasik İslam literatürüne dayalı çalışmasını Kur'an ilimlerine dayandırır ve genellikle Zerkeşi ve Suyûtî'nin değerlendirmelerini desteklemektedir. Bu alanda çağdaş bir

⁴⁷ Qazim Qazimi, *Hyrje në Shkëncat e Kur'anit*, (Priştine: Alauddin Medresesi Yayınları, 1993), 3-4.

⁴⁸ Enes Kariq, *Hyrje në Shkëncat e Tefsirit*, çev. Rrustem Spahiu, (Prizren:1996), 4-6.

⁴⁹ Qazim Qazimi, *Njohuri mbi Kur'anin*, (Priştine: Kosova İslam Birliği, 2006), 2-3.

⁵⁰ Adnan Simnica, *Shkëncat e Kur'anit*, (Priştine: Alauddin Medresesi Yayınları, 2014), 3-4.

çalışmanın tüm özelliklerini içeren bu eser, müellifin Kur’ân ilimleri hakkında gerekli ve güncel gördüğü konuları on iki fasılda sunmaktadır. Bu fasıllar içinde vahiy olgusu, Kur’ân’ın iniş sebepleri, ilk ve son inen âyetler ve Kur’ân’ın düzeni vb. konularla ilgili bölümler bulunmaktadır.

Lulzim Esati’nin üç yüz yetmiş sayfalık “*Studime Praktike në Komentimin Tematik të Kuranit/ Konulu Tefsirde Uygulamalı Çalışmalar*” adlı eseri.⁵¹ İslami İlimler Fakültesi tarafından yayımlanan bu kitap, Kur’ân’ın tematik tefsiri açısından farklı konuları içeren otuz dersten oluşmaktadır. Kitap, cilt olarak kısa konular sunduğu için tefsir alanında yeni bir çalışma modelinde derlenmiştir. Sekiz bölümden oluşan bu kitapta, bireyin ailesine, yaşadığı topluma ve yaşadığı çevreye karşı yükümlülükleri, kutsal kitapların kimliği, Kur’ân’da adı geçen bazı şahsiyetlerle ilgili kıssalar vb. türden konular işlenmektedir.

Ahmed Adiloviç’in üç yüz elli bir sayfalık “*Kolosët e Shkencave të Tefsirit /Tefsir İliminin Meşhur Temsilcileri*” adlı eseri.⁵² Bu çalışma, Priştine İslami İlimler Fakültesi tarafından yayımlanmıştır. İlgili alanlarda bir grup akademisyen ve uzman tarafından profesyonel bir şekilde Boşnakça’dan tercüme edilmiştir. Bu eser tefsir ilmini, özgün bir yaklaşımla, önde gelen âlimlerin katkılarıyla, basit ve anlaşılır bir şekilde anlatmaktadır. Bu itibarla eserde Kur’ân tefsirinin doğuşu, gelişimi, tefsir ilmine önemli katkı yapanlar ve eserleri hakkında bilgiler içermesi, okuyucunun tefsir ilmini doğru aktarımlarla bilmesini sağlamaktadır. Şu anda bu eser, İslami İlimler Fakültesinde zorunlu literatürün bir parçasıdır.

Lulzim Esati’nin iki yüz yetmiş beş sayfalık “*Personalitete në Kuranin Famëlartë / Kur’ân-ı Kerim’de Önemli Şahsiyetler*” adlı eseri.⁵³ Söz konusu kitap, konulu tefsir açısından Kur’ân’ın yorumunun yapıldığı çağdaş kitaplardan biri olarak kabul edilmektedir. Kitap birbiriyle yakından ilişkili iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Kur’ân’da bahsedilen olumlu şahsiyetlerden bahsedilirken ikinci bölümde Kur’ân’ın ışığında olumsuz insan tiplerine (şahsiyetlere) yer verilmiştir. Bu kitap, önemli bir yere sahip ve tanınmaları gerekli olan bazı şahsiyetlerin karakter ve özellikleri üzerine bilgi sunmaktadır. İlmî değeri yüksek bir eser olan bu eser, tefsir ilmindeki literatürü zenginleştirerek böylece Kur’ân hakkında yapılan çalışmalara yeni bir metodoloji kazandırmıştır. Bu kitap şu anda İslami İlimler Fakültesi müfredatında okutulan eserler arasında yer almaktadır.

Sonuç

Kur’ân, müminlerin dini inanç ve düşüncelerinin temel kaynağı olduğu için onunla ilgili çalışmalar ve tercümelerin yapılması kaçınılmazdır. Kosova’daki Arnavut Müslüman araştırmacılar da bu düşünceyle, çok zor bir dönemden geçmelerine rağmen -Yugoslav rejimi altında- Allah kelamını açıklama mahiyetinde unutulmaz adımlar atmış, tefsir dahil çeşitli alanlarda tercümeler ve çok boyutlu çalışmaları yaparak büyük başarılar elde etmişlerdir. Bu çalışmalardan bahsederken şüphesiz Şerif Ahmet, Qazim Qazim, Sabri Bajgora’nın çalışmaları öne çıktığını görmekteyiz.

⁵¹ Lulzim Esati, *Studime Praktike në Komentimin Tematik të Kuranit*, (Priştine: İslami İlimler Fakültesi, 2014), 4-6.

⁵² Ahmed Adiloviç, *Kolosët e Shkencave të Tefsirit*, çev. Xhabir Hamiti, (Priştine, İslami İlimler Fakültesi, 2017), 2-4.

⁵³ Esati, *Personalitete në Kuranin Famëlartë*, (Priştine: İslami İlimler Fakültesi, 2017), 3.

Ayrıca, görebildiğimiz kadarıyla Kosova’da Tefsir alanında yapılan bu akademik çalışmalar, az de olsa seviye açısından İslam ülkelerindeki ve Avrupada’ki eşdeğer bir konuma sahiptir. Nitekim “konulu tefsir” çalışmaları artış göstermektedir ki bu durum ülkemiz açısından mühim bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Tefsir Tarihi ve Usulü ile ilgili olan eserlerin adedinde büyük bir artış yaşanması ülkemiz açısından oldukça ehemmiyetli bir gelişmedir. Zira, Kur’an’ın tefsir edilmesi konusunda metot ve usulün son derece ehemmiyetli olduğu dikkate alınacak olursa usul çalışmalarının onun doğru anlaşılmasında sağlam bir zemin oluşturacağı açıktır.

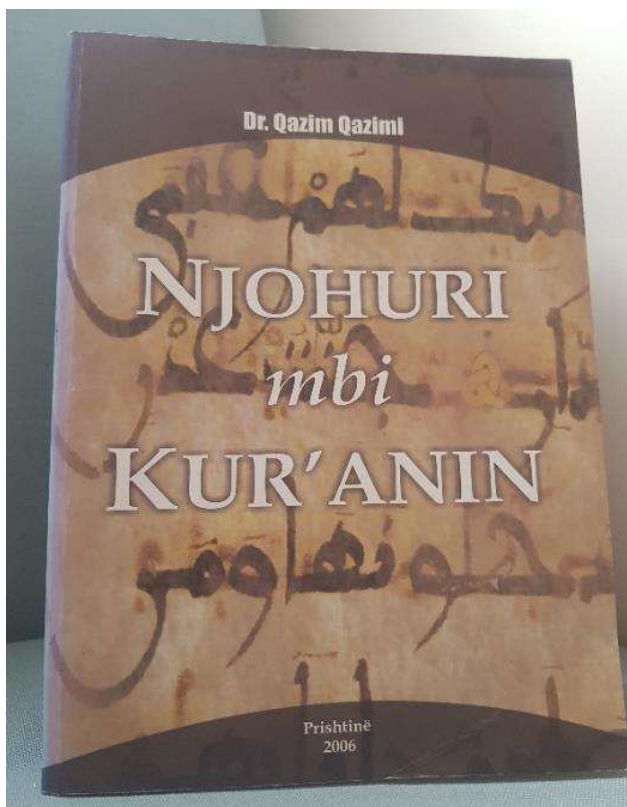
Kaynakça

- Adiloviç, Ahmed. *Kolosët e Shkencave të Tefsirit*. çev. Xhabir Hamiti, Priştine: 1.Basım., İslami İlimler Fakültesi, 2017.
- Ahmeti, Sherif. “Komentimi i sures vel Asri”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 2, (1971), 3-9.
- _____. “Komentimi i sures el-Fatiha”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 3, (1971), 8-16.
- _____. “Komentimi i sures Ihlas”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 5, (1972), 3-9.
- _____. “Komentimi i sures Kevther”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 15-16, (1976), 3-5.
- _____. “Komentimi i Sures el-Kadër”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 27, (1980), 13-19.
- _____. “Komentimi i Sures Zilzal”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 41-42, (1985), 3-11.
- _____. “Komentimi i ajetit 19 të sures Ali Imran”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 4, (1972), 3-8.
- _____. “Komentimi i ajetit 201 të sures Bekare”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 6, (1973), 3-8.
- _____. “Komentimi i ajetit 90 të sures Nahl”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 8, (1973), 3-10.
- _____. “Komentimi i ajeteve 56-58 të sures edh-Dharijat”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 9-10, (1974), 3-8.
- _____. “Komentimi i ajetit 13 të Sures Huxhurat”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 12-13, (1974), 3-7.
- _____. “Komentimi i ajetit 45 të Sures Ankebut”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 14, (1975), 3-6.
- _____. “Komentimi i ajeteve 9-11 të Sures Xhuma”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 17, (1976), 3-8.
- _____. “Komentimi i ajetit 129 të Sures Bekare”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 18, (1976), 3-7.
- _____. “Komentimi i ajetit 78 të Sures Nahl”. *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 44-45, (1986), 3-8.

- Ata, Aysu. *Türkçe İlk Kur'an tercümesi-Karahanlı Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Bajgora, Sabri. "Komentimi i ajetit 78 të Sures Nahl". *Kosova İslam Birliği Dituria Islame Dergisi*, 14-20.
- _____. "Tefsiri i Kur'anit në kohën e Resulullahut s.a.v.s.". *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 68-69, (2002), 17-20.
- _____. "Tefsiret Aluzive". *Kosova İslam Birliği Dituria Islame Dergisi*, 49, 4-10.
- _____. "İmam Maturidi dhe tefsiri i tij Te'vîlatu'l-Kur'an". *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 112, (2018), 4-7.
- _____. "Muhammed Tahir Ibn Ashur dhe tefsiri i tij et-Tahrir ve't-Tenvir". *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 113, (2018), 3-7.
- _____. "Vehbe ez-Zuhajli dhe Tefsiri i tij et-Tefsiru'l-Munir". *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 114, (2018), 7-10.
- _____. "Muhamed Mutevellî esh-Sha'ravi dhe Tefsiri – Havatiri Havle-l Kur'ân'i-l'Kerim". *Kosova İslam Birliği Edukata Islame Dergisi*, 115, (2019), 4-10.
- _____. *Komentimi i sures Jasin*. Priştine: Kosova İslam Birliği Yayınları, 1. Basım., 2014.
- _____. *Komentimi i sures el-Kehf*. Priştine: Kosova İslam Birliği Yayınları, 1. Basım., 2016.
- Behrami, Emin. *Përkthimi dhe Komentimi i el-İstiadhesë, el-Besmelesë dhe i Suretu'l-Fatihësë*. Priştine: Koha Yayinevi, 1. Basım, 1998.
- _____. *Përkthim dhe Komentim Krahasimtar i suras el-Bekarah në Gjuhën Shqipe -ajetet 1-3-*. Vuçitın, 1. Basım, 2018.
- Çunaku, Jakup. *Tefsir - Komentimi i Disa Pjesëve Nga Kur'ani Famëlartë-*. Priştine: Alauddin Medresesi Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Esati, Lulzim. *Studime Praktike në Komentimin Tematik të Kuranit*. Priştine: İslami İlimler Fakültesi, 1. Basım, 2014.
- _____. *Personalitete në Kuranın Famëlartë*. Priştine: İslami İlimler Fakültesi, 1. Basım, 2017.
- Hoxha, Hajredin. *Modern Döneme Ait Arnavut Âlimlerinin Tefsir Çalışmaları*. Mitroviça: Viprint Yayinevi, 1. Basım, 2016.
- Ibrahimi, Nexhat. *Dimensione Kur'anore*. Priştine: Logos- A Yayinevi, 1. Basım, 2003.
- Ibn Kesîr. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, çev.: Bashkim Aliu, İsviçre: İslami Gençlik Vakfı, v. I-VIII, 1. Basım, 2007-2011.
- Krasniqi, Shefqet. *Djaloshi më i bukur në botë -Koment i sures Jusuf-*. Priştine: Krenaria Yayinevi, 1. Basım, 2013.
- _____. *Banorët e Shpellës -Koment i sures Kehf-*. Priştine: Krenaria Yayinevi, 1. Basım, 2014.
- _____. *Merjemja Gruaja më e Veçantë -Koment i sures Merjem -*. Priştine: Krenaria Yayinevi, 1. Basım, 2014.
- _____. *Komenti i sures Ta-Ha*. Priştine: Krenaria Yayinevi, 1. Basım, 2014.
- _____. *Muhamedi Mëshirë për Njerëzimin -Koment i kaptinës Enbija-*. Priştine: Krenaria Yayinevi, 1. Basım, 2018.
- _____. *Koment i kaptinës Haxh*. Priştine: Krenaria Yayinevi, 1. Basım, 2018.

- Kadriu, Liridon. *Historia e Përkthimit të Disa Pjesëve të Kur'anit në Gjuhën Shqipe*. Prishtine: Logos Yayinevi, 2. Basım, 2008.
- Kariq, Enes. *Hyrje në Shkencat e Tefsirit*. Çev. Rustem Spahiu, Prizren: 1. Basım, 1996.
- Kutub, Seyyid. *Nën mbrojtjen e Kur'anit*. çev. Selim Sulejmani, Gilan: Drita Yayinevi, 1. Basım, 1998.
- Mlivo, Mustafa. *Kur'ani përpara shkencës dhe civilizimit – ekzegjezat e 250 ajeteve kuranore*. çev. Mimoza Sinani, Prishtine: Kosova İslam Birliği Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Nâsır es-Sa'dî. *Teysîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsîri kelâmi'l-mennân*. çev.: Uthman Agolli, el-Huda, v. I-IV, 1. Basım, 2017.
- Shkodra, Ramadan. "Kontributi i H. Sherif Ahmetit Në Publicistikën Islame Në Gjuhën Shqipe Në Kosovë". *Yıl Dönümü Sempozyumu*. ed. Sabri Bajgora. 4/13-17. Prishtine: Kosova İslam Birliği, 2009.
- Simnica, Adnan. *Shkencat e Kur'anit*. Prishtine: Alauddin Medresesi Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Qazimi, Qazim. *Hyrje në Shkencat e Kur'anit*. Prishtine: Alauddin Medresesi Yayinevi, 1. Basım, 1993.
- _____. *Njohuri mbi Kur'anin*. Prishtine: Kosova İslam Birliği, 1. Basım, 2006.
- Üşenmez, Emek. "Türkçe İlk Kur'an Tercümesi ve Tercümedeki İslâmî Terimlerin Türkçe Karşılıkları Üzerine". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1/4, (2006): 89-99.
- Zylfiu, Rashit. *Ajka e Kuptimit të Dhjetë sureve të Fundit të Kur'anit*. Gilan: Gilan İslam Birliği Yayınları, 1. Basım, 2015.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/irasiri-naim>.

EKLER

Njohuri mbi Kur'anin 17

1.2. JETA POLITIKO-SHOQËRORE E ARABËVE PARA ISLAMIT

Dihet mirëfilli se arabët, si edhe hebrejtë, janë popull semit; që të dy këta popuj janë pasardhës të pejgamberit Ibrahimit a.s. Nga dy djemtë e Ibrahimit a.s., Ismailit dhe Is'hakut, rrjedhin arabët dhe hebrejtë: arabët nga Ismaili, ndërsa hebrejtë nga Is'haku.

Pasardhësit e Ismailit a.s., arabët e mëvonshëm, e popullzojnë Gadhullin Arabik. Ndërkaq, periudha mes Ismailit a.s. dhe Muhammedit a.s. është periudha e luhatjes shpirtërore dhe fetare të shoqërisë arabe. Atë e kapluan llojloj epidemish morale dhe traditash të këqija. Shoqëria arabe - paraislamike ishte e kategorizuar në tri shtesa:

1. Shtresën e parë e përbënin fisnikët dhe prëjësit e familjeve, dhe këta ishin faktorë vendimtarë dhe kreativë në shoqëri.
2. Shtresën e dytë e përbënin qytetarët e thjeshtë, të cilët nuk kishin ndonjë ndikim më rëndësor në shoqëri, por ishin të lirë dhe kishin të drejtën e qeverisjes së pasurisë së tyre.
3. Shtresa më e ulët në shoqëri ishin skllëvërit, të cilët nuk kishin asnjë ingjercencë në jetën e tyre. Ata ishin thjeshtë pronë e zotërinjve të tyre, andaj mund të shiteshin dhe të blidheshin në treg si çdo mall tjetër. Ata, sipas dëshirës së zotërisë, mund të mbeteshin tërë jetën skllëvër, mund të shiteshin, mund të kompensohej vlera e tyre e pastaj të lroheshin, por mund të lroheshin edhe pa kompensim, varësisht prej pronarit të tyre.

Arabët paraislamike nuk kishin ndonjë mbretëri e as ndonjë federatë të përbashkët politike e as shtet administrativ me ushtri dhe lidet i cili do t'i udhëhiqte fiset arabe, sepse, një numër i madh i tyre bënte jetë nomade. Janë të njohur si popull endacak, që gjatë historisë bënin jetë nomadësh, duke kërkuar ato pak kullosa që gjenden nëpër shkretë

Ek 1. Qazim Qazimi, *Njohuri mbi Kur'anin*, Prishtinë, 2006.

- Është transmetuar nga Enesi r.a. se i Dërguari i Allahut ka thënë: "Çdo gjë ka zemër, e zemra e Kuranit është Jasini."¹⁷

Të njëjtin transmetim e transmetojnë Bezzari dhe të tjerë nga Ebu Hurejre.¹⁸

- Aishja r.a. përcjell thënien e të Dërguarit të Allahut: "Është një sure në Kur'an, e cila do ta ndihmojë atë që e lexon dhe atë që e dëgjon, e ajo është surja Jasini."¹⁹

- Është transmetuar nga Xhunde ibn Abdullahu të ketë thënë: "Resulullahi s.a.v.s. ka thënë: "Atij që e lexon suren Jasini, duke kërkuar kënaqësinë e Allahut, do t'i falen mëkatet."²⁰

- Transmetojnë Darimiu, Ebu Ja'la, Taberaniu, Ibn Merduvije dhe Bejhekiu nga Ebu Hurejre të ketë thënë: "Atij që e lexon suren Jasini, duke kërkuar kënaqësinë e Allahut, do t'i falen mëkatet në atë natë."²¹

¹⁷ Transmeton Tirmidhiu, (hadithi 2812); Shih: *Suneni i Darimiu*, Rijad 2000, vëll. IV, fq. 2149 - *Fedailu-l Kur'an*, Kapitulli 21 - "Rreth slerës së Jasinit", hadithi nr. (3459); Shih: *Tefsiri Ibn Kethir*, Kuvajt 1998, vëll. III, fq. 737.

¹⁸ Shih: *Keshfu-l estar an zevoidi-l Bezzar ale-l kutubi-s-sitteti* vëll. III, fq. 2302, nr. i hadithit (2304); Këtë hadith, Shejh Albani e konsideron *daif-të dobët*. Shih: *Silsiletu-l ehadithi-d-dalifeti*, Rijad, 1992, vëll. I, fq. 312-314.

¹⁹ Ibn Atije el-Endelusi, *El-Muharreru-l-vevhiz fi tefsiri-l-kitabi-l-aziz* Bejrut, 2001, vëll. IV, fq.445; Shih po ashtu: *Hadaiku-rr-Rrevhi ve-rr-Rrejhan*, vëll. XXIII, fq. 470.

²⁰ Transmeton Hakimi në *El-Mustedrek*, Kajro 1997, vëll. I, fq. 766.

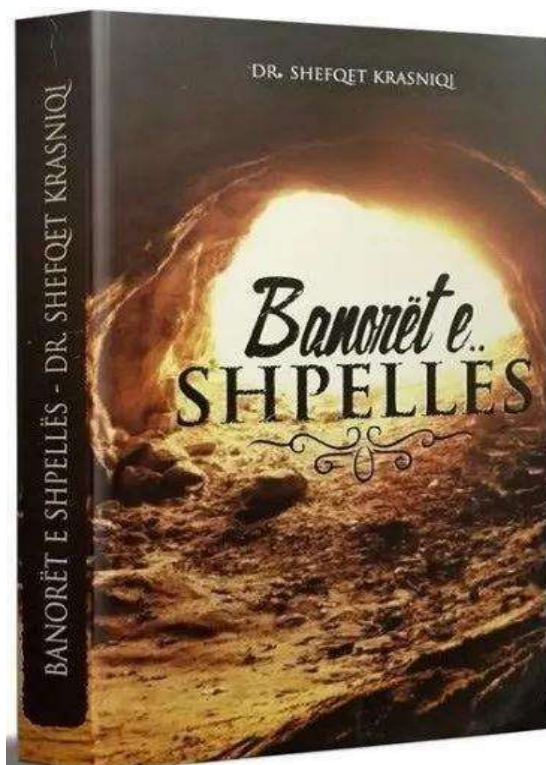
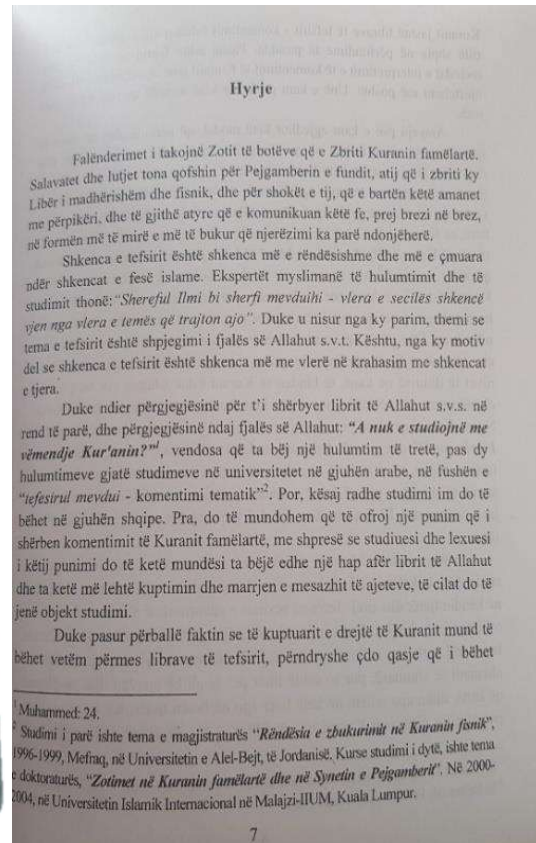
²¹ *El-Xhamiu li shuabi-l iman* vëll. IV, fq. 96, kapitulli: "Vlera e sureve dhe ajeteve", nr. i hadithit: 2235 (hadithi është klasifikuar si "hasen li gujrihi"); Shih *Ed-Durru-l menthur fi-t-efsiri bi-l me'thur*, vëll. XII, fq. 311.

17

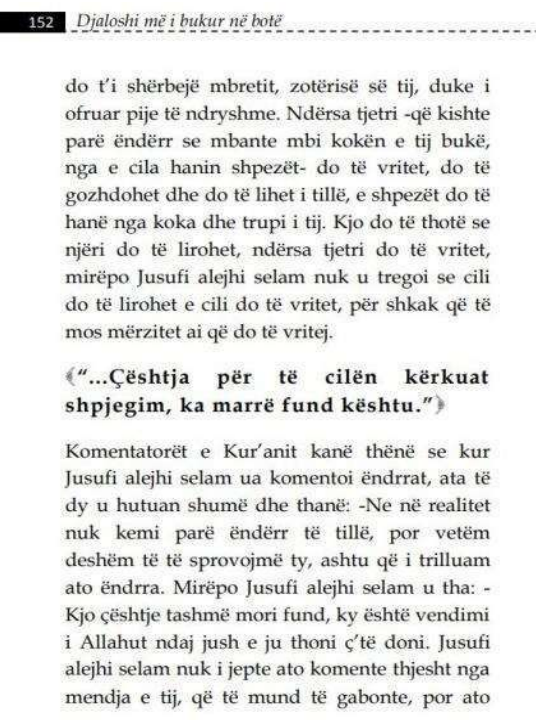
Ek 2. Sabri Bajgora, *Komentimi i Sures Jasin*, Prishtinë, 2014.

Ek 3. Lulzim Esati, *Studime Praktike në Komentimin Tematik të Kuranit*, Prishtinë, 2014.

Ek 4. Shefqet Krasniqi, *Banorët e Shpellës*, Prishtinë, 2014.

Ek 5. Shefqet Krasniqi, *Merjemja Gruaja më e veçantë*, Prishtine, 2014.

NJOHURI TË PËRGJITHSHME PËR SUREN MERJEM

Kjo sure apo kaptinë është mekase, pra i është shpallur Muhamedit alejhi selam në Mekë, para shpërnguljes në Medinë. Është e 44-ta sure sipas radhës së zbritjes. Ka zbritur pas sures Fatir dhe para sures Ta Ha. Surja Ta Ha është e njohur se ka zbritur para se Umeri të bëhet musliman, siç kuptohet prej tregimit të Islamit të Umerit, andaj i bie që kjo sure është shpallur gjatë vitit të katërt të hixhretit. Allahu e di më së miri. Sipas radhitjes në mus'haf është e 19-ta, e radhitur pas sures Kehf dhe para sures Ta Ha. Ka 98 ajete¹.

Kur mekasit dërguan një delegacion tek Nexhashiu, mbreti i Etiopisë, për t'i kthyer pas muslimanët e shpërngulur nga Meka,

¹ Shiko Tefsir Ibn el-Xhezij, 5/204, Tefsir Ibn Ashur, 8/58.

~ 7 ~

~ Dr. Shefqet Krasniqi ~

«9. "A e ke dëgjuar historinë e Musait?"»

Pasi Allahu i Madhëruar e madhëroi librin e Tij duke thënë se në të është lumturia e vërtetë, është hairi dhe e mira e kësaj dhe botës tjetër, ngriti lart edhe të dashurin e Tij, të cilin e ngarkoi me mesazhin qiellor, kurse tani përmend në vazhdim atë që ia forcon Pejgamberit alejhi selam zemrën e tij, e stimulon dhe forcon atë në përhapjen e fjalës *la ilahe il-Allah*. Tani përmend tregime të Pejgamberëve të mëhershëm, siç ka thënë Allahu xh.sh.:

وَكَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ

“Të gjitha këto që t'i rrëfyem ty nga lajmet e Pejgamberëve janë që ta forcojnë zemrën tënde.” (Hud: 120)

E përmend Musain alejhi selam në fillim ngase Musai alejhi selam ishte ndër

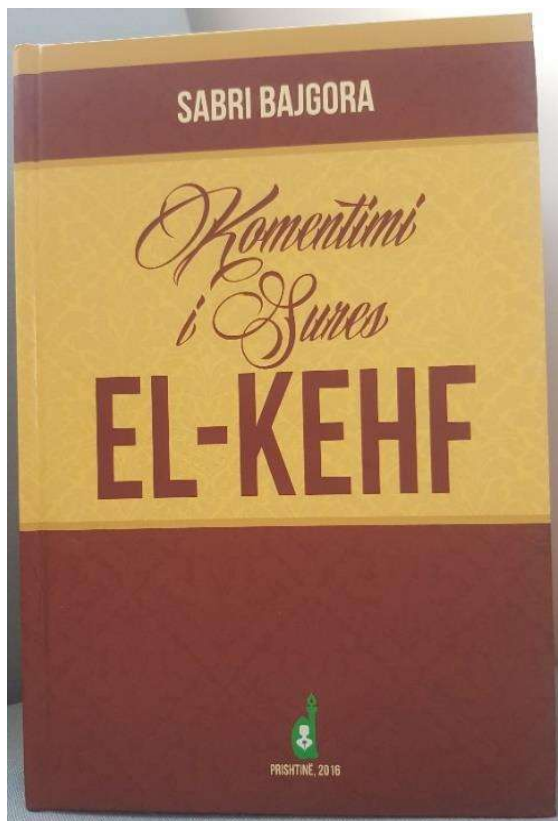
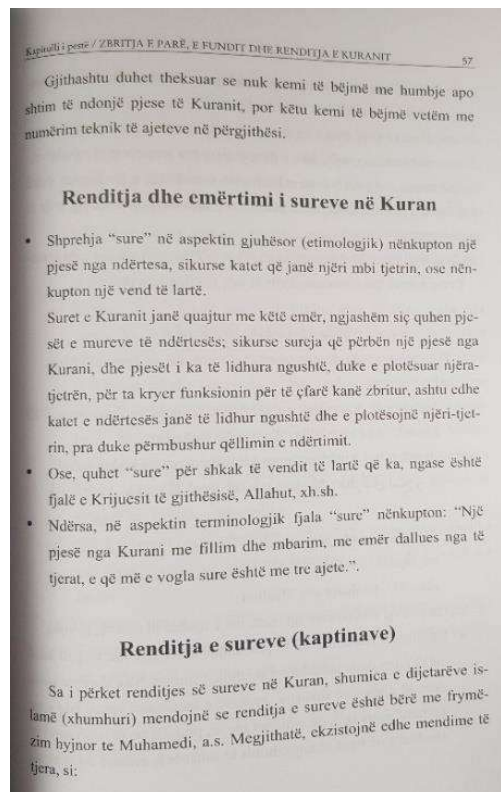
~ 41 ~

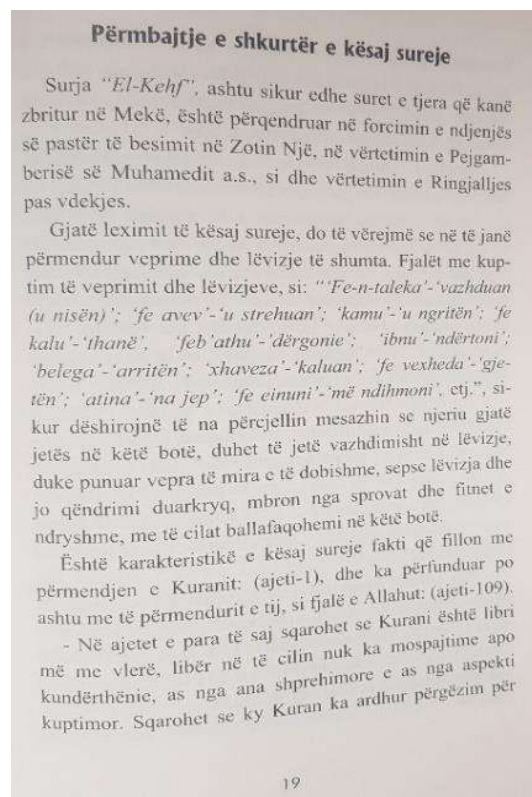
Ek 6. Shefqet Krasniqi, *Komentimi i Kaptines TA-HA*, Prishtine, 2014.

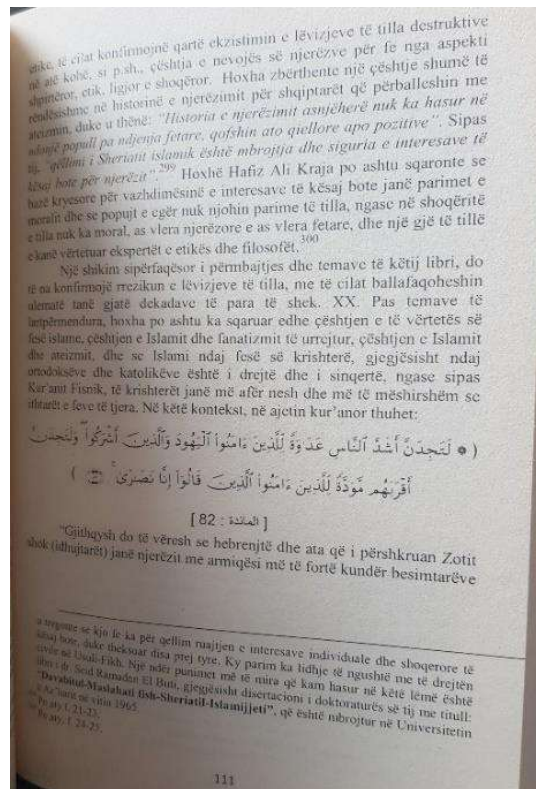

Ek 7. Jakup Çunaku, *Tefsir*, Prishtinë, 2015.

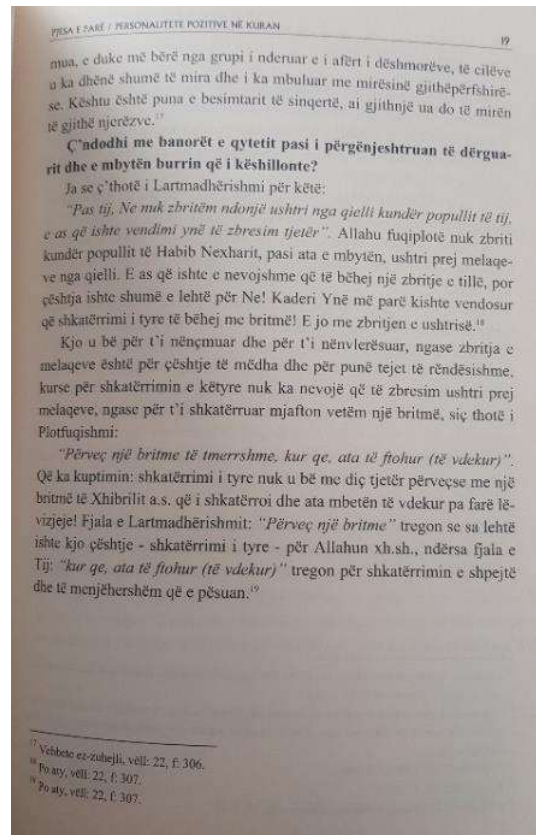

Ek 8. Sabri Bajgora, *Komentimi i Sures el-Kehf*, Prishtinë, 2016.

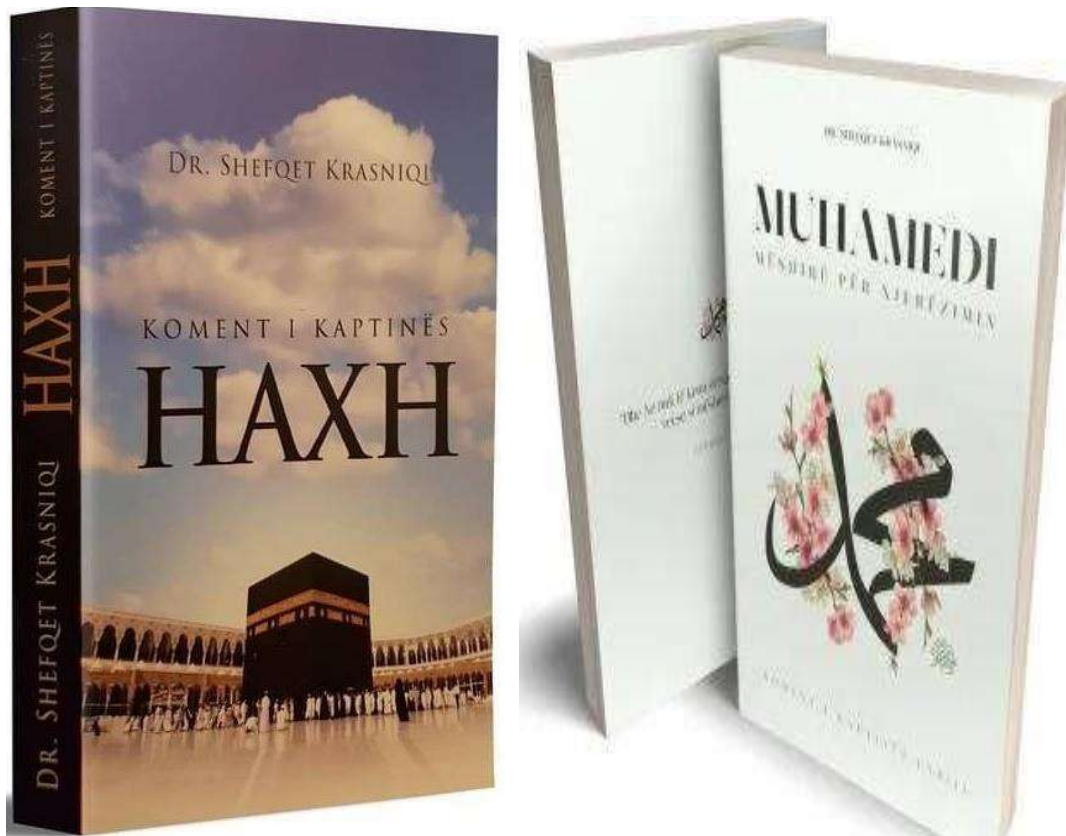

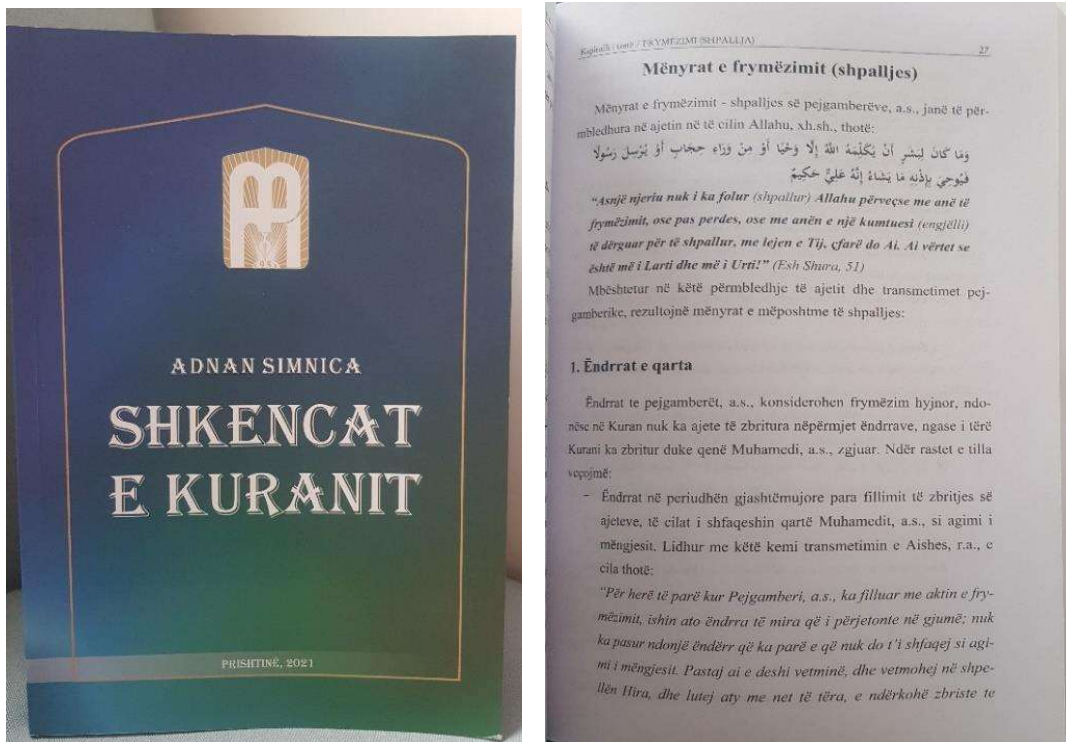
Ek 9. Hajredin Hoxha, *Doktrinat e Tefsirit në Trejet Shqiptare*, Mitroviça, 2016.

Ek 10. Lulzim Esati, *Personalitete në Kuranin Famëlartë*, Prishtinë, 2017.

Ek 11. Shefqet Krasniqi, *Koment i Kaptinës Haxh & Muhamedi Muhamedi Mëshirë për Njerëzimin*, Prishtinë, 2018.

Ek 12. Adnan Smnica, *Shkencat e Kuranit*, Prishtinë, 2021.